

İçel Yöresi Düz Dokuma Yaygılarda Kullanılan Motif ve Kompozisyon Özellikleri

The Characteristics of Compositions and Patterns Used in Flat – Woven Mats of İçel Region

Taciser ONUK*
H. Feriha AKPINARLI**

ÖZET

Düz dokuma yaygılar Orta Asya'dan günümüze kadar Türklerin eşsiz güzellikte eserler sunduğu önemli bir alandır. Selçuklu, Osmanlı dönemlerinde üretilen eserler müzelerimizi ve evlerimizi süslemektedir. Düz dokuma yaygılar Kilim, cicim, sumak ve zili olarak gruplandırılmaktadır. En yaygın üretilen tekniği kilim olmakta ve bazı yörelerimizde diğer düz dokumalara da kilim ismi verilmektedir.

Anadolu'nun farklı bölgelerine yerleşmiş olan Türkmen boyları çoğunlukla hayvancılıkla uğraştıklarından hayvanlarından elde ettikleri elyafı dokumacılık sanatında kullanmaktadırlar. Yöresinde bulunan doğadan yararlanarak elyafını, ipliğini renklendirerek dokumalarında kullanmaktadır. Her yöremizdeki Türkmen boyları yaşam biçimlerini, üzüntüsünü, sevincini ve kendini yansıtan işaretlerini dokumalarına yansıtmışlardır. Bu nedenle düz dokuma yaygılarda kullanılan motifler kültürü yansıtan kimlik özelliği taşımaktadır. Dokumalardaki motiflerin bir araya gelerek bir düzen oluşturması da yörelere göre farklılık göstermektedir.

İçel yöresinde bulunan Türkmenlerinde her ilçede, köyde farklı özellikte motif ve kompozisyon uyguladıkları zili, cicim, kilim ve sumak dokumaları mevcuttur. Bu bildiride, İçel ili ilçe ve köylerin de yapılan alan araştırması sonucunda tespit edilen düz dokuma yaygılardaki motiflerin bezeme türü, isim, renk ve

kompozisyon özellikleri örneklerle açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Düz Dokuma Yaygılar, Motif, Kompozisyon, Türkmen

ABSTRACT

From Central Asia to the present day, flat woven mats have been an important field where the Turks offer the works of unique beauty. The works of art produced in Seljuk and Ottoman periods still decorate our homes. Flat-woven mats may be grouped as rugs, rug, sumac, and bell. The most produced technique is rug and in some of our regions the other flat woven mats are also named as rug.

The Turkmen tribes, who had settled in different parts of Anatolia, use the fibers that they get from their animals in the weaving art since most of them are mainly engaged in stockbreeding. They use the fiber in their weaving while coloring the yarn by taking advantage of nature in the region. The Turkmen tribes in each region, reflect their life style, their sadness, joy and the signs in their weavings. Therefore, the patterns used in flat woven mats bear the cultural identity traits. The layout set by gathering different patterns differs from one region to another.

There are different bell rug, rugs and sumacs that have different patterns and compositions in each village and town of Turkmens living in İçel region. In this paper, the decoration styles, names, colors and compositional characteristics of the patterns in flat woven mats identified as a result of field research implemented in the towns and villages of İçel will be described through examples.

Keywords: Flat woven mats, pattern, composition, turkmen.

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, Emekli Öğretim Üyesi, e-posta: taciser@gazi.edu.tr

** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, El Sanatları Eğitimi Bölümü, e-posta: feriha@gazi.edu.tr

1.Giriş

Düz dokuma yaygılar Orta Asya'dan günümüze kadar Türklerin eşsiz güzellikte eserler sunduğu önemli bir alandır. Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde üretilen eserler müzelerimizi ve evlerimizi süslemektedir. Düz dokuma yaygılar kilim, cicim, sumak ve zili olarak gruplandırılmaktadır. En yaygın üretilen tekniği kilim olmakta ve bazı yörelerimizde diğer düz dokumalara da kilim ismi verilmektedir.

Anadolu'nun farklı bölgelerine yerleşmiş olan Türkmen boyları çoğunlukla hayvancılıkla uğraştıklarından hayvanlarından elde ettikleri elyafı dokumacılık sanatında kullanmaktadırlar. Yöresinde bulunan doğadan yararlanarak elyafını, ipliğini renklendirerek kilim, cicim, sumak, zili tekniklerini kullanarak yaygı, heybe, çuval v.b. el sanatları ürünlerini oluşturmuşlardır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak, örtünmek ve korunmak amacı ile yapılan dokumacılık sanatı; çevre şartlarına göre değişiklikler gösteren toplumun duygularını, düşüncelerini, sanatsal beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtan "geleneksel" yapısıyla geçmişte ve günümüzde yaşayan ulusal kültürün bir parçasıdır. Böylece dokumacılık maddi kültürün en önemli ürünleri olarak değerlendirilmektedir.

Yün, tiftik veya deve yününden iğ, kirmen, çıkırcık ile eğilerek elde edilen iplikler bitkisel boyalarla boyanarak çok zengin renklerle dokunmuştur. Tezgah olarak dikey veya yatay tezgahlar kullanılmıştır. Düz dokuma yaygılarda kirkir kullanımı yaygın olmakla birlikte ağır ve geniş ağızlı olması nedeni ile iki üç dişli tahtadan yapılmış didik, dirgene veya sümük denilen aletler tercih edilmiştir. Bunun nedeni düz dokuma yaygılarda desenler dar ve dokumalarının daha yumuşak yapıda olmasıdır.

Türk toplulukları Anadolu'ya gelinceye kadar ve Anadolu'ya geldikten sonra XIX. yy'a kadar düz do-

kuma yaygılarda genellikle yün iplik kullanmışlardır. (Foto 1.) Pamuk malzeme Anadolu da endüstri hareketinin yayılmasından sonra özellikle İngilizlerin Anadolu da halı dokutmaya başladıkları yıllarda yaklaşık 1844 yıllarından itibaren yaygınlaşmıştır. Ancak halkın göçebe yaşadıkları dönemlerde avcılık ve hayvancılıkla uğraştıklarından geleneğinden vazgeçmemesi yünü elde ettiği koyunun geçim kaynağı olması gibi nedenlerle pamuk çok kullanılmamış ikinci devede kalmıştır. (Deniz 2000: 62)

Düz dokuma yaygılarda dokuyucunun dokumada kullanacağı teknik ne olursa olsun başlangıç ve bitiş kısımlarında kilim tekniği kullanılmıştır. Düz dokuma yaygılar arasında en tanınmış olan kilim; çözümlerin atkılar tarafından tamamen gizlendiği atkı yüzü dokumalar olarak tanımlanmaktadır.

"Kilim" kelimesi Türkçe bir kelime olarak 13. Yüzyıldan beri kullanılmaktadır. Kilim geleneksel bir dokuma tekniği olarak çeşitli yabancı dillerde de aynı söylenmektedir. "Ukrayna'da "kylym", Polonya dilinde "kilim", Bulgarca'da ve Sırpça'da "kilim" Romence'de ise "chilim"dir. (Acar, 1982; Onuk, Akpınarlı 2004:17)

Kilim dokuma; motiflerin bulunduğu belirli alanlarda, atkı ipliğinin çözümlerin bir altından, bir üstünden geçerek bir başka motifin sınırına kadar gitmesi ve buradan geri dönmesidir. (Akpınarlı, 1997, 45) Böylece aynı renkteki atkı ipliğinin çözümlerinin arasından kendi desen alanında gidip gelerek motifleri oluşturmasıdır. (Foto 2.) Motifler dokuyucunun isteğine göre bölüm, bölüm veya sıra halinde dokunabilir. Kilim dokuyucularının motifleri dokurken, eline aldığı bir renk atkı ipliğini motif sonuna kadar devam ettirmektedir. Bu şekilde yapılan dokuma daha kolay ve az zamanda yapılmaktadır. Uygulanan motifin bir tarafından diğer tarafına açılan ağız-

Foto 1. Toros Yaylalarında Yetiştirilen Kuzular

Foto 1. Toros Yaylalarında Yetiştirilen Kuzular

lıktan geçirilen atkı ipliği bol bırakılarak kirkitle sıkıştırılarak atkı iplikleri çözgü ipliklerini örterek gizlenmesini sağlamıştır. Kilim tekniği dokunurken çözgü ipliklerinin arasında geçen atkı iplikleri belirli motif alanlarında gidip, geri dönerken en son çift çözgüye dolanarak geri döndüklerinden, iki ayrı renkteki atkı ipliklerinin karşılaştığı dikey çizgilerden birer ilik meydana gelir. Bu tür kilimlere "ilikli kilim" denilir. Bu iliklerin açık bırakılma şekilleri, çeşitli tekniklerle kapatılması ya da dikey çizgilerden kaçınılarak ilik meydana getirilmeden dokunulması ile değişik kilim türleri ortaya çıkmaktadır. (Onuk, vd. 1998a:12) Bu kilim türlerini şöyle sıralayabiliriz. İlikli kilim, desen sınırları eğik olan kilim, eğri atkılı kilim, normal atkı ipliklerinin arasına ek atkı iplikleri sıkıştırılan kilim, çift kenetleme ile yapılan kilim, atkı ipliklerinin aynı çözgü ipliği üzerinden geri dönmesi ile yapılan kilim, sarma konturlu kilim, eğri atkılı kontur kilimdir (Foto 10, 13, 14).

Foto 10. Koçboynuzu, parmak

Foto 13. Aynalı, baklava motifli Kilim

Foto 14. Farda, parmak, Turunç motifli kilim

Cicim, zili, kilim ve sumak dokumalarda atkı ipliği desen ipliğini sıkıştırmak amacı ile kullanılır. Cicim atkı ve çözgü ipliklerinden başka desen ipliklerinin kullanıldığı bir dokuma türüdür. Bir sıra desen iki sıra atkı ipliği atılarak dokunurlar. Desen iplikleri daha kalın tercih edilmekte desenler çapraz ve dikey çizgilerden meydana gelen küçük motifler oluşturarak seyrek ve sık motifli olarak dokunmaktadır. Halk arasında cicim, cecim, çalma gibi isimler verilmektedir. Cicimler desenlerin uygulandığı bakımından; atkı ve çözgü yüzlü düz dokuma cicim, sarma motifli cicim ve çözgü yüzlü cicimdir. (Onuk, vd.1998b:32) (Foto 6, 7, 8, 9)

Zili üç veya daha fazla iplik sistemine dayanan dokumalardır. Her desen ipliği kendi desen alanında çözgüleri boylu boyunca üç üstten bir alttan atlayarak yapılmaktadır. Seyrek olarak iki üst bir alt veya beş üst bir alt şeklinde de yapılır. Desen ipliğinden sonra iki sıra atkı ipliği ile sıkıştırılır. Düz zili, çap-

Foto 6. Koçboynuzu, pıtrak ve siğir sidigi motifli cicim dokumalar

Foto 7. Kutucuk, sandıklı ve pıtrak motifli cicim dokumalar

Foto 3. Eğer Kaşı Motifli Zili

Foto 8. Pıtrak, Koęboynuzu ve filikli Cicim

Foto 4. Mor kulak motifli Zili

Foto 9. Pıtrak motifli cicim

Foto 5. Kadın bastı Motifli Zili

raz zili, seyrek zili, damalı zili ve kontörlü zili olmak üzere dokunmaktadır. (Onuk, vd. 1998b:33) (Foto 3, 4, 5)

Sumak çözgü ve atkı iplikleri dışında desen ipliklerinin ikili çözgülerle sarılarak dokunmasıdır. Halk arasında gayma oturgun dokuma gibi isimler alırlar. Desen ipliklerinin çözgüleri sarılışına göre düz su-

mak, balıksırtı sumak, ters sumak ve çapraz ters sumaktır. (Foto 11, 12)

2. Yöntem

Araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. İçel yöresine yapılan alan çalışmasında 10 ilçe merkezi ve 50 köy örneklem olarak ele alınmıştır. Verilerin top-

Foto 11. Koç Boynuzu, Göz Motifli, Sumak

Foto 12. Koç Boynuzu, Yaryare Küstü Motifli Sumak

lanmasında yöredeki bireylerle yüz yüze görüşmeler yapılarak veriler elde edilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde ürünlerin özellikleri gruplanmış ve tablolaştırılmıştır. Düz dokuma yaygılarla ilgili yayınlarla desteklenerek çalışma oluşturulmuştur.

3. Bulgular ve Yorum

Bu bölgelerde yapılan alan çalışması sonucunda; Yörede dokuma aracı olarak ıstar ismi verilen dikey dokuma tezgâhi evlerin bir odasında giriş kısmında veya yaylalarda bahçenin bir bölümünde kurulmuştur. Dokumalarda kendi koyunlarından keçilerinden elde ettikleri yapağuları eğirerek yaptıkları kıl ve yün iplik kullanılmaktadır. Deniz'in (2000: 92) İçel yöresinde yaptığı araştırmada düz kirkitli dokumalarda yün, keçi kılı ve deve yünü eğirtmeç (kırman) ile eğirerek iplik ürettikleri iplikleri kullandıklarını belirtmiştir. İçel yöresinde atkı ipliğine "melik" veya "ar-gaç", çözümlü ipliğine "direzi" denilmektedir. Çözümlü ipliklerinin arasından geçen atkı ipliklerini sıkıştırma-da şimsirden yapılmış "ıstar tarağı" denilen kirkit kullanılmaktadır.

Düz kirkitli dokumalardan farklı kullanım alanlarına yönelik, motif özellikleri farklı 406 örnek üzerinde çalışılmıştır. Bu örneklerin ürün çeşitleri ince-

lendiğinde; Düz kirkitli dokumaların yoğun yapıldığı ilçe Tarsus, Çamlıyayla, Silifke, Anamur ve diğer ilçeler takip etmektedir. Ürün çeşidi olarak en çok yaygıların (110 adet) yapıldığı bunu çuval, heybe, namazlık, battaniye ve yolluk ürünlerinin izlediği görülmektedir. (Tablo 1) Yaygıların yoğun dokunduğu ilçeler Tarsus, Anamur, Silifke ve Çamlıyayla'dır. Heybelerin Mersin merkez ilçe ve Silifke; çuvalın Çamlıyayla ve Silifke'de, namazlıkların Tarsus; yollukların Anamur ilçelerinde yoğun dokundukları tespit edilmiştir.

İçel yöresinde düz kirkitli dokumalarda kullanılan gereçler; bölgelere ve yapılan ürünlerin özelliklerine ve tekniğe göre farklılaşmaktadır. Kilimlerde atkı ve çözümlü ipliği yün ipliği, Zili dokumaların atkı ve çözümlünün kıl, desen ipliklerinin yün; cicim dokumalarda atkı ve çözümlüde kıl, yün ve pamuk iplikleri yapılan ürün özeliğine göre değişmekte, desen ipliklerinde yün, pamuk kullanıldığı görülmektedir. Sumak dokumalarda atkı, çözümlü ve desenler çoğunlukla yün iplikle dokunmaktadır. Gereç özellikleri 10 ilçede şöyle değerlendirilmektedir. Atkı, çözümlü ve desen ipliğinde en çok yün (Tablo 2) kullanıldığı; atkı ve çözümlüde ikinci olarak kıl kullanıldığı, desende ise kıl'ın kullanılmadığı, desen ipliğinde sentetik ipliklerin (orlon) yün ipliğinden sonraki değeri aldığını, pamuk ipliğinin çok az kullanıldığı tespit edilmiştir. (Tablo 2.) Bu değerlere göre İçel yöresindeki düz dokuma yaygılarında en çok yün ipliğinin kullanıldığı, doğal boyacılığın az yapıldığı ve sentetik ipliklerin kolay ve çabuk temin edilmesinden dolayı renklerin yoğun kullanıldığı cicim, zili, sumak desenlerinde sentetik ipliklerin kullanıldığı görülmektedir.

İlçelerde yapılan düz dokumaların teknik özelliklerine baktığımızda; en çok cicim tekniğinin kullanıldığı bunu zili, kilim ve sumak tekniklerinin izlediği görülmektedir. Kilim tekniğinin en çok Anamur ilçesinde dokunduğu bunu Mut, Silifke, Çamlıyayla ve diğer ilçelerin izlemiştir. Cicim tekniğinin en çok Tarsus ilçesinde yapıldığı Çamlıyayla, Silifke, Mersin Merkez ilçe ve diğerlerinin izlediği görülmektedir. Zili tekniğinde Tarsus, Silifke en çok uygulanan ilçeler olduğu bunları Mersin Merkez, Mut, Erdemli, Çamlıyayla ilçeleri takip etmektedir. Sumak dokumalar ise; Mut, Erdemli, Silifke, Anamur ve diğer ilçelerde dokunmaktadır. (Tablo 3)

Yaygıların boyut özelliklerini incelediğimizde; enlerin aritmetik ortalaması 151.3 (en düşük 65, en yüksek 220), boy ölçülerinin aritmetik ortalaması ise 265.4 (en düşük 140, en yüksek 337) olarak dokunmuşlardır.

Türk dokumalarındaki geleneksel yapıyı oluşturan en önemli unsur motiflerdir. Bu nedenle düz dokuma yaygılarında kullanılan motifler kültürü yansıtan kimlik özelliği taşımaktadır. Dokumalardaki motiflerin bir araya gelerek bir düzen oluşturması da yörelere göre farklılık göstermektedir.

Tablo 1. İçel Yöresi Düz Dokumalardaki Ürün Çeşitleri

İeler	Ürün Çeşitleri						Toplam
	Yayı	Heybe	uval	Namazlık	Yolluk	Battaniye	
Anamur	21	4	1	3	3	4	36
Aydıncık	2	2	4	1	1	-	10
Bozyazı	3	1	-	2	1	1	8
amlıyayla	14	8	24	8	-	14	68
Erdemli	7	6	15	11	1	5	45
Gölnar	1	2	2	2	-	1	8
Mersin(Mrk)	5	17	11	9	2	13	57
Mut	13	8	6	10	-	-	37
Silifke	18	17	19	5	1	-	60
Tarsus	26	10	17	24	-	-	77
Toplam	110	75	99	75	9	38	406

Tablo 2. İçel Yöresi Düz Dokuma Yayılarıdaki Kullanılan Gereer

İeler	Gereç Çeşitleri									
	Atkı			özgü			Desen			
	Kıl	Yün	Pamuk	Kıl	Yün	Pamuk	Kıl	Yün	Pamuk	Sentetik
Anamur	9	28	-	11	23	3	-	16	3	-
Aydıncık	2	7	-	4	5	-	-	8	2	-
Bozyazı	-	6	-	-	6	-	-	3	-	-
amlıyayla	12	16	25	2	2	7	-	45	-	22
Erdemli	2	37	2	6	27	6	-	35	-	12
Gölnar	-	5	-	-	5	1	-	3	-	3
Mersin(Mrk)	20	12	14	19	8	18	-	46	-	6
Mut	-	31	9	-	31	9	-	24	-	7
Silifke	1	56	1	17	53	8	-	58	-	12
Tarsus	55	13	10	54	18	7	-	75	-	90
Toplam	101	211	61	113	178	59	-	313	5	132

Tablo 3. İçel Yöresi Düz Dokuma Yayılarıdaki Kullanılan Teknikler

İeler	Kullanılan Teknikler			
	Kilim	Cicim	Zili	Sumak
Anamur	16	9	15	4
Aydıncık	1	3	3	2
Bozyazı	4	-	1	-
amlıyayla	5	34	19	2
Erdemli	2	15	19	7
Gölnar	3	1	4	1
Mersin(Mrk)	2	27	20	-
Mut	7	11	19	7
Silifke	7	27	32	5
Tarsus	3	48	33	-
Toplam	50	175	164	28

İlk insanların anlatım aracı olarak resmi kullanması, süreç içinde şekillerin simgesel ifade bulmasını sağlamıştır. Bir nesnenin sağladığı fayda derecesine göre kullanımına ilişkin tamamen pratik değerlendirmelerden sonra duygusal değerlendirmeler yer almıştır. Nesnelerin özelliklerini güçlendirmek ve değerini arttırmak için özel işaretler verilmiştir. Böylece süsleme sanatı ortaya çıkmıştır. Süsleme sanatının dönemlere, milletlere göre damgasını vuran en belirgin ortak özellikler ise motiflerdir. XV. XVI. yy.lar süsleme sanatlarımızın her alanda en üstün seviyesine ulaştığı bir dönem olmuş ve buna paralel olarak süsleme motiflerimizde de büyük bir zenginlik görülmüştür. (Akpınarlı 2000, 20)

Anadolu'nun hemen her yöresinde kendine özgü yapılan düz dokuma yaygılar motiflerin işlendiği en önemli alanlardan biri olmuştur. Motifler sevinci, mutluluğu, üzüntüyü, kederi, özlemi, gücü, olayları, olguları anlatmaktadır. Dokuyucular sosyal geleneğini taşıdığı oymağın im veya damgasını çevresinden etkilediği güzelliklerle sadeleştirerek geometrik biçimler haline getirip çevresinde keşfettiği doğal boyalarla renklendirerek düz dokuma yaygılarında kullanmıştır. Dokuma tekniğine bağlı olarak sadeleştirilen her motif, aynı zamanda dokuyucunun inanç, çevresindeki olay ve olgulardan esinlenerek sembolik anlamlarda yükleyerek kullanmışlardır. Motifler verilen isimler ve taşıdıkları anlamlarla kilimler yazılı bir mektup gibi okunur. İdoller, uğur ve bereket işareti olarak kırsal toplumlarda halen kullanılmaktadır. (Soysaldı 2009:3)

Dokumacılıkta kullanılan motiflerde konuları; geometrik bezemeler(üçgen, kare, verev çizgi v.b.), bitkisel bezemeler (ağaç, yaprak, çiçek v.b.), figürlü bezemeler (kuş, akrep, insan,v.b.), Nesneli bezemeler (ibrik, cezve, sandık v.b.) ve sembolik (soyut) bezemeler (sığır sidiği, kuş cırnağı, deve gözü, eli belinde v.b.) olarak gruplandırabiliriz.(Akpınarlı 2000:21)

İçel yöresinde dokunan Düz kirkitli dokumalardaki motifler incelendiğinde; 191 farklı motif tespit edilmiştir. Bu motiflerde en çok geometrik bezeme kullanılmış sembolik, figürlü, nesneli ve bitkisel bezemeler izlemiştir. Yaygı motiflerindeki bezeme özellikleri; en çok geometrik bezeme kullanılmış, sembolik, nesneli ve figürlü ve nesneli bezemeler izlemiştir. Geometrik bezemeler baklava üçgen, kare, düz dizgi, altıgen, dikdörtgen sekizgen düz verev zikzak çizgiler v.b.dir. Sembolik bezemeler pıtrak, yıldız, eğrisu, parmak, burnu eğri, sığır sidiği vb. Bitkisel bezemeler; çiçek, gül, karanfil vb. Figürlü bezemeler; kuş, koçboynuzu vb. Nesneli bezemeler ise; boncuk, sandık vb. (Motif çizimleri No 1-77)

Zili yaygıların çözgüsünde ve atkısında kıl desende ise yün ipliği kullanımı yaygındır. Kilim yaygıların atkı

ve çözgülerde yün iplik kullanılmakta, cicimde atkı ve çözgüde kıl desende yün kullanımı yaygındır. Yere serilen düz kirkitli dokuma yaygılara yörede çul adı verilmektedir. Çullara, kadın bastı, güllü, tayyareli, karanfilli, menek, palan, kertikli, aynalı v.b. isimleri verilmektedir. En yaygın dokunan çul "kadın bastı" ismi verilen odanın ortasını kaplayacak büyüklükteki çulun yanında, ince uzun veya küçük boyutta (64x95 cm boyutlarında) köşe çullarıdır. Düz dokuma yaygıların yatay ve dikey kenarlarında ince su halinde eğrisu, ciynak, sülük, yaryare küstü, alaboncuk, bıçkı, sığır sidiği motifleri kullanılmıştır. Çözgü ve atkıda kullanılan kıl- lar çoğunlukla doğal siyah renktedir. Yörük yaygılarının çözgülerinde kıl kullanılmasının en önemli nedeni çadırların içinde kullanıldığında akrep v.b. zararlı hayvanlardan korunmak olduğu belirtilmiştir.

Yörede namazlık denilen yaygı olarak kullanılan ürünlerde çoğunluğunda zili kullanılmakta cicim ve kilim namazlıklara da rastlanmaktadır. Bordürlerinde S, göz, ayak motifleri dokunmuştur. En çok "eğer kaşı" motifi ve mut yöresinde "mor kulak" motifi yapılmaktadır. Yörede esvap çuvalı mutfak gereçleri ve tahıl çuvalarında zili sumak cicim teknikleri yapılmakta esvap çuvalarında "çatma yanlış" denilen ana motifle birlikte boncuk, sığır sidiği bıçkı motifleri kullanılmaktadır alaçuval denilen sumak tekniği ile dokunan esvap çuvalarında en çok kullanılan motif koçboynuzudur. Pamuk ipliği ile dokunan tırlık çuvalarda ise cicim tekniği yoğun kullanılmakta motif olarak pıtrak, yaryare küstü, ayak, at gözü kullanılmaktadır.

Yastık olarak yapılan ürünlerde tabakalı menek gül motifleri dokunmuştur. Heybeler tek veya çift gözlü yapılmakta seğmenli, armutlu ve yıldız desenlerle yapılan heybelerin ara parçalarında pıtrak, sığır sidiği, ayak ve alaboncuk kullanılmıştır.

Yaygılardaki motifler zemin üzerinde yerleştirilirken; simetrik ve aralıksız tekrar (Foto 3, 4, 5, 6.) Dikey kompozisyon (Foto 13), yatay kompozisyon (7, 8), merkezden dağılım (14) ve Ana ara motif aralıklı tekrar (9, 10, 11, 12) kompozisyon şekilleri kullanılmıştır.

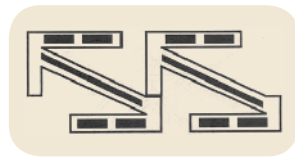
4. Sonuç

İçel yöresinde dokunan düz dokuma yaygılarda motif, renk ve kompozisyon özellikleri çok zengindir. Halkın duygusunu, düşüncesini yaşamlarındaki olay ve olguları yansıtan motifler sadece dokumaları süsleyici unsur olmamaktadır. Dokumaları gerçekleştiren toplulukların yaşam biçimlerini ve coğrafyasını da bize anlatmaktadır. Bu çalışmada düz dokuma yaygılardaki tespit edilen motifler, Türkmen boyalarının kültürel kimliğini yansıtmaktadır. Bu nedenle belgelenecek koruma altına alınması yeni kuşaklara tanıtılması ve yaşatılması projeler yapılmalıdır. Ayrıca günümüz şartlarına özellikle kullanım alanlarına yönelik tasarımlarla yeni üretimler yapılmalıdır.

Kaynaklar

- Acar - Balpınar, Belkis (1982), *Kilim Cicim Zili Sumak Türk Dokuma Yayıgılar*, İstanbul.
- Akpınarlı, H. Feriha (2000), "Motiflerin Dili", *Motif Dergisi*, 6 (23), 20-21.
- Akpınarlı, H. Feriha (1997), "Şanlıurfa Karakeçili El Sanatları Ürünlerinden Örnekler" *Milletlerarası Türk Halk Kültür Kongresi Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Deniz, Bekir (2000), *Düz Dokuma Yayıgılar*, Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Yayınları.

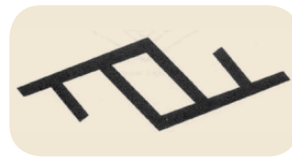
- Onuk, Taciser, H. Feriha Akpınarlı (2004), *Şanlıurfa Karakeçili Kilimleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Onuk, Taciser, vd. (1998), *İçel El Sanatları*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Onuk, Taciser, vd. (1998), *Tarsus El Sanatları (Dokumacılık, Örüçülük, İşlemecilik)*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Soysaldı, Aysen (2009), *Düz Dokuma Teknikleri ve Teknik Desen Çizimleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

İÇEL DÜZ DOKUMA YAYGILARDAKİ MOTİF ÇİZİMLERİ

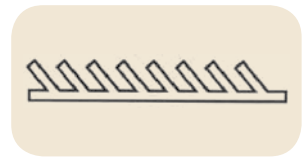
1. Çakmak

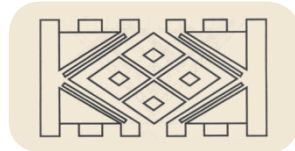
2. Yaryare Küstü

3. Yaryare Küstü

4. Sülük

5. Kutucuk

6. Kutucuk

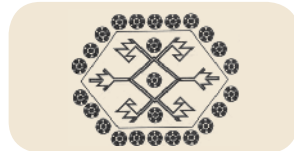
7. -

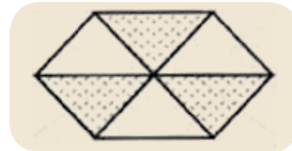
8. -

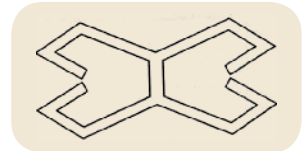
9. Çatma yanış

10. -

11. Turun

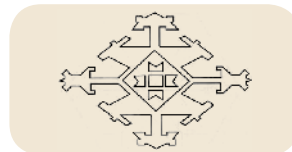
12. Ko Boynuzu

13. Ayıcık

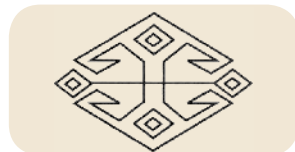
14. Pala

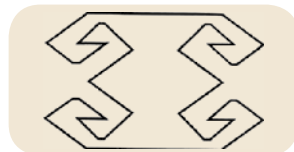
15. -

16. Gül

17. Ko Boynuzu

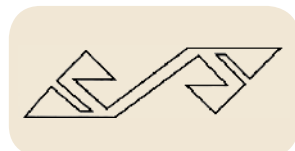
18. Ko Boynuzu

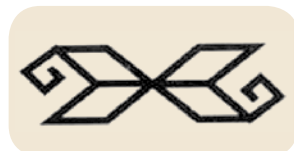
19. Çengerek

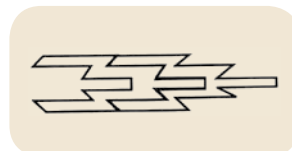
20. Aynalı

21. Akarsu

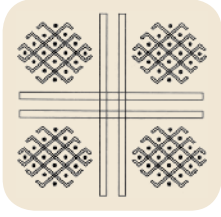
22. -

23. Parmak

24. --

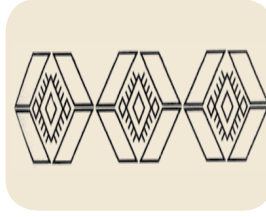
25. Pıtrak

26. Pıtrak

27. Pıtrak

28. Pıtrak

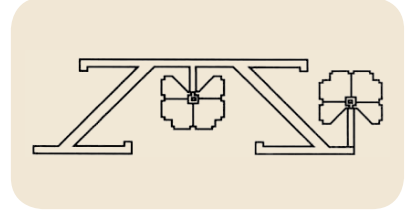
29. Selezenk

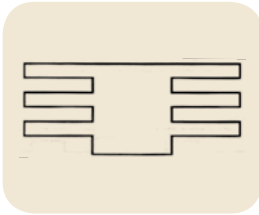
30. -

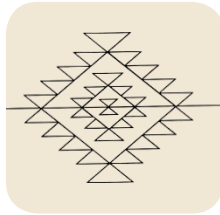
31. Kaşık-Çatal

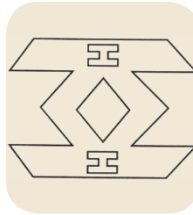
32. -

33. Hora

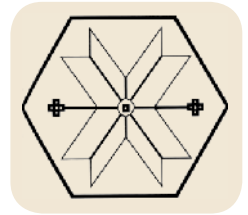
34. Hora veya Farda

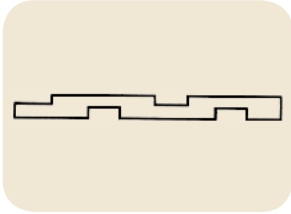
35. Farda

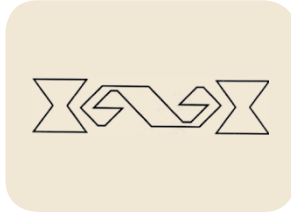
36. Ayak

37. Yıldız

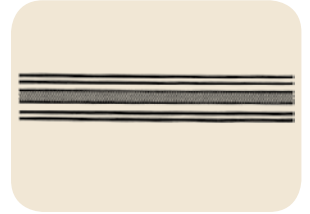
38.

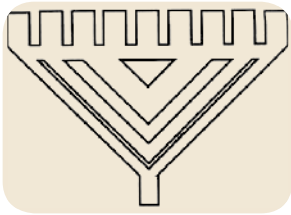
39. Burnu eğri

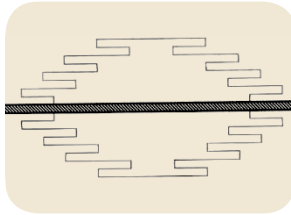
40. Siğir Sidiği

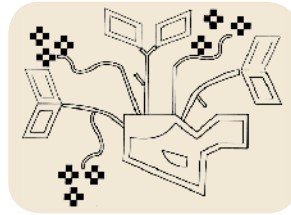
41. Çubuk

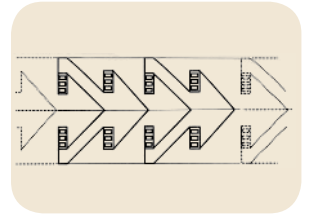
42. Sırma

43. Parmak

44. -

45. Mor Kulak

46. Seğmenli

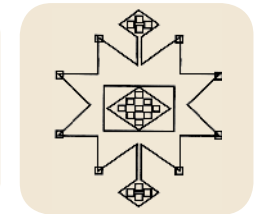
47. Pıtrak

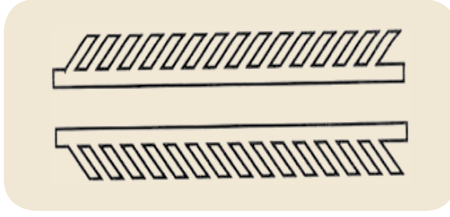
48. Pıtrak

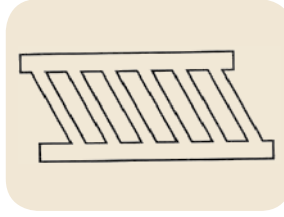
49. Pıtrak

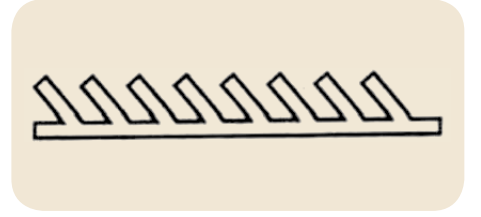
50. Seğmenli, Yıldız

51. Cıynak

52. Bıçkı -Boncuk

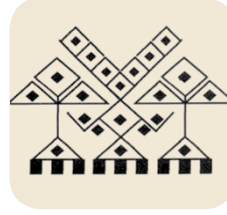
53. Cıynak

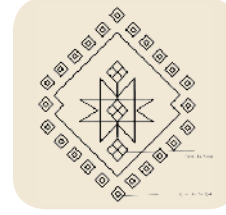
54. Menek

55. Sandık

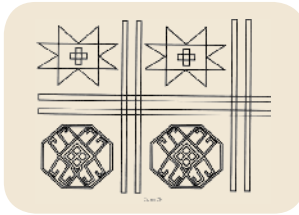
56. Sarı Ayak

57. ingil tabanı

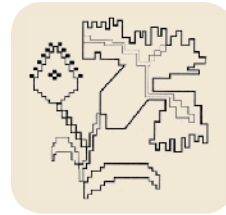
58. Kelebekli Pala

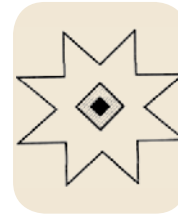
59. engerekli Kelebek

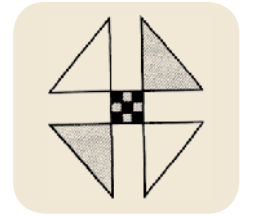
60. Tayyare

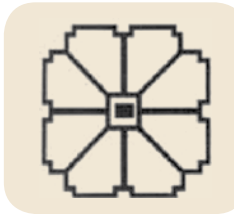
61. Karanfil

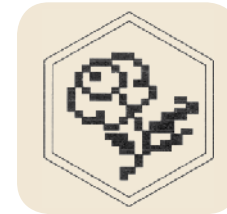
62. Yıldız

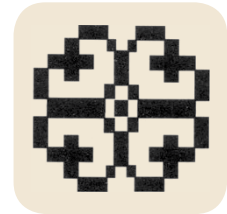
63. Kelebek

64. iek

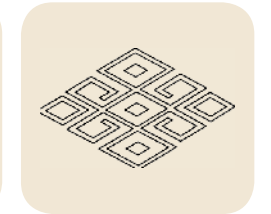
65. Gl

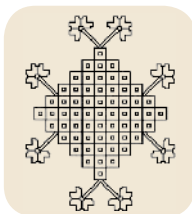
66. Gl

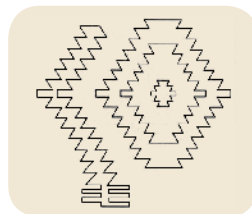
67. Yarım Pıtrak

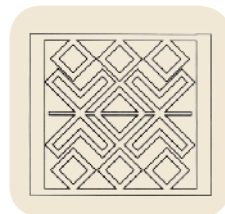
68. Pıtrak

69. Kelebek

70. Farda

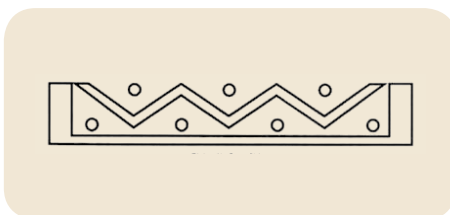
71. Tabakalı Menek

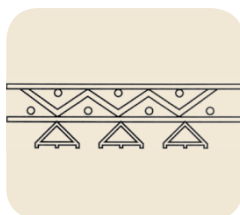
72. Eğer Kaşı

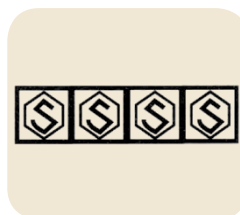
73. Ko Boynuzu

74. Siğir Sidiği

75. Ayak

76. S

77. Ayak